

Jelena Šuput¹

Vesna Janjić²

FUNKCIJA INTERNE REVIZIJE I USKLAĐENOSTI POSLOVANJA U DRUŠTVIMA ZA OSIGURANJE/REOSIGURANJE

Sažetak: U cilju unapređenja efikasnosti sistema upravljanja rizikom i sistema interne kontrole u društvima za osiguranje neophodno je uspostaviti tzv. model "tri linije odbrane". Prva linija odbrane jeste interna kontrola, koja se uspostavlja putem politika i pisanih procedura. Druga linija odbrane jesu funkcije koje su deo sistema upravljanja ili sistema internih kontrola, ali nikako nisu interne kontrole, dok treću liniju odbrane predstavlja interna revizija. Treća linija odbrane je ex post kontrola u odnosu na internu kontrolu i funkcije koje su deo sistema upravljanja.

Nacionalni propisi iz oblasti osiguranja su u prethodnom periodu u velikoj meri usaglašeni sa pravnim tekovinama Evropske unije. Međutim, kada je u pitanju definisanje sistema upravljanja u društvima za osiguranje neophodno je izvršiti dodatna usklađivanja. Kao primer može se navesti Zakon o osiguranju Republike Hrvatske, koji jasno definiše četiri funkcije sistema upravljanja u društvima za osiguranje. To su: funkcija upravljanja rizicima, funkcija praćenja usklađenosti, funkcija interne revizije i aktuarska funkcija. Sistem upravljanja u društvima za osiguranje, prvi put je u Republici Srbiji detaljnije uređen Zakonom o osiguranju iz 2014. godine. Osim Zakona on je uređen Odlukom o sistemu upravljanja u društvima za osiguranje/reosiguranje, a kojom takođe nije definisana funkcija praćenja usklađenosti kao samostalna funkcija navedenog sistema. Pomenutim podzakonskim aktom ona je definisana u okviru funkcije sistema interne kontrole tj. kao njen sastavni deo, a što je prema mišljenju autora pogrešan pristup.

U cilju boljeg razumevanja i unapređenja sistema upravljanja, a naročito funkcije praćenja usklađenosti, neophodno je u narednom periodu izmeniti nacionalne propise u oblasti osiguranja. Kako je Strategijom za implementaciju solventnosti II u Republici Srbiji iz 2016. godine, Narodna banka predvidela da će se u narednom periodu izvršiti dodatno usklađivanja propisa iz oblasti osiguranja sa propisima Evropske unije, autori nastoje u ovom radu da daju svoje preporuke za unapređenje nacionalnog zakonodavstva.

Ključne reči: interna revizija, sistem upravljanja, funkcija praćenja usklađenosti, tri linije odbrane, društva za osiguranje

¹ Dr Jelena Šuput, naučni saradnik, Institut za uporedno pravo, Beograd.

² Vesna Janjić, master, supervizor u Sektoru za pravnu usklađenost i kontrolu primene regulatornih zahteva, Kompanija "Dunav osiguranje" A.D.O.

1. Uvod

Velika konkurencija na tržištu osiguranja, potreba za zaštitom korisnika usluga osiguranja i povećanjem finansijske stabilnosti, ali i potreba za usklađivanjem nacionalnih propisa sa pravnim tekovinama Evropske unije uslovia su uspostavljanje efikasnog modela korporativnog upravljanja. On podrazumeva osim funkcije upravljanja rizikom i aktuarske funkcije i postojanje funkcije interne revizije i funkcije usklađenosti poslovanja u okviru društva za osiguranje. I jedna i druga funkcija imaju veliki značaj za povećanje vrednosti i unapređenje rada društva za osiguranje. Značaj interne revizije ogleda se u činjenici da ona predstavlja aktivnost koja treba da pruži razumno uveravanje (na osnovu pribavljenih revizionih dokaza na kojima se zasniva izveštaj revizije) pre svega upravi društva, a šire i drugim zainteresovanim stranama o adekvatnosti, efikasnosti i efektivnosti sistema internih kontrola, upravljanja rizicima i korporativnog upravljanja. Ona je u Direktivi o solventnosti II iz 2009. godine, a koja je dopunjena 2014. godine prepoznata kao samostalna funkcija u sistemu upravljanja društvima za osiguranje.³ Kako bi se obezbedila objektivnost i nezavisnost u radu interne revizije, neophodno je da ona bude potpuno organizaciono i funkcionalno nezavisna u određenoj instituciji i da za svoj rad bude odgovorna isključivo najvišem rukovodstvu društva za osiguranje. Imajući u vidu da interna revizija vrši reviziju i drugih komponenti sistema upravljanja u društvima za osiguranje, njena funkcija nikako ne može biti deo drugih funkcija: funkcije upravljanja rizicima, funkcije usklađenosti poslovanja i aktuarske funkcije. Ona u okviru društva za osiguranje kao i na nivou drugih institucija predstavlja tzv. *ex post* kontrolu. Na nivou osiguravajućih društava u našoj zemlji ona postoji već više od deset godina, a razvila se iz tzv. funkcije stručne kontrole. Stoga se

³ Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and reinsurance (Solvency II), *Official Journal of the European Union (OJ) L 335/1*, dostupno na: www.eur/lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:335:0001:0155:en:PDF 1.07.2016. Članom 47. tačka 1. stav 2. Direktive predviđeno je da funkcija interne revizije treba da sadrži ocenu sistema interne kontrole i ostalih sistema upravljanja. Ona bi u skladu sa Direktivom trebalo da bude objektivna i funkcionalno nezavisna. Direktiva je dopunjena 2014. godine sa tzv. Direktivom Omnibus II, kojom su dopunjene i druge direktive (Directive 2014/51/EU of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 amending Directives 2003/71/EC and 2009/138/EC and Regulations (EC) No 1060/2009, (EU) No 1094/2010(EC) and (EU) No 1095/2010 in respect of the European Supervisory Authority 1095/2010 in respect of the powers of the European Supervisory Authority (European Insurance and Occupational Pensions Authority) and the European Supervisory Authority (European Securities and Markets Authority), *OJ L 153/2014*, dostupno na: www.eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0051 1.07.2016. Članom 50. navedene Direktive nisu predviđene značajne izmene kada su u pitanju funkcije upravljanja društvima za osiguranje. Jedino je predviđeno da će Evropska komisija doneti tehničke standarde kojima će biti detaljnije definisane funkcije u okviru sistema upravljanja u društvima za osiguranje.

čini da se o internoj reviziji kao veoma važnoj funkciji sistema upravljanja u društvima za osiguranje mnogo više zna nego o funkciji usklađenosti poslovanja.

Imajući u vidu da se pod usklađenošću poslovanja podrazumeva usklađenost poslovanja kako sa opštim pravnim aktima, tako i sa internim propisima, treba reći da pod funkcijom kontrole usklađenosti poslovanja, treba podrazumevati kontrolu usklađenosti na nivou organizacije, a ne u okviru organizacione jedinice. Međutim, nacionalnim propisima nije u potpunosti definisana, a samim tim ni jasna uloga funkcije usklađenosti poslovanja u društvima za osiguranje. Na osnovu Odluke Narodne banke Srbije o sistemu upravljanja u društvima za osiguranje/reosiguranje, čini se da je ona deo internih kontrola, a što je suprotno samoj svrsi navedene funkcije.⁴ Stoga bi prilikom narednih izmena propisa iz oblasti osiguranja, trebalo uzeti u obzir i stanovište Instituta internih revizora iz januara meseca 2013. godine prema kojem je neophodno uspostaviti model "tri linije odbrane" u cilju unapređenja procesa upravljanja rizikom i sistema interne kontrole. Osim toga neophodno je uspostaviti i adekvatnu koordinaciju aktivnosti sve tri linije u cilju izbegavanja porpusta u upravljanju i kontrolama.⁵ Zbog toga bi različite funkcije koje se bave rizicima i kontrolom trebalo da imaju jasno definisanu nadležnost, a svaka od njih bi trebala da zna svoju ulogu i odgovornosti u postupku kontrole.⁶ Pod prvom linijom odbrane u upravljanju rizikom smatraju se interne kontrole koje uspostavlja operativno rukovodstvo. Različite funkcije koje se uspostavljaju u cilju upravljanja rizikom kao što su: funkcija upravljanja rizikom i funkcija kontrole usklađenosti poslovanja, smatraju se drugom linijom odbrane, dok se trećom linijom odbrane smatra interna revizija. Svaka od njih ima posebnu ulogu u sistemu korporativnog upravljanja. Te linije služe upravo rukovodstvu određenog društva za osiguranje. Stoga je uspostavljanje "tri linije odbrane" upravo u njihovom interesu.⁷

Za uspostavljanje linija odbrane jeste odgovorno najviše rukovodstvo, ali je nosilac prve linije odbrane (internih kontrola) operativno rukovodstvo. Interne kontrole se uspostavljaju u cilju efikasne realizacije ciljeva i zadataka, a sprovode se putem internih politika i procedura.⁸ Međutim postojanje jedne linije odbrane nije dovoljno, tako da je neophodno uspostaviti i druge nivoe. Stoga se nadzor nad funkcionisanjem interne kontrole definiše kao druga linija odbrane, a pod kojom se podrazumevaju funkcije sistema

⁴ Odluka o sistemu upravljanja u društvima za osiguranje/reosiguranje (*Službeni glasnik Republike Srbije*, broj 51/2015).

⁵ Tri linije odbrane za efektivan proces upravljanja rizikom i sistem interne kontrole, Stanovište Instituta internih revizora (*The Institute of Internal Auditors*), 3. Tekst na srpskom jeziku dostupan na: <https://na.theiia.org/standardsguidance/Public%20Documents/PP%20The%20Three%20Lines%20of%20Defense%20in%20Effective%20Risk%20Management%20and%20Control%20Serbian.pdf> 1.07.2016.

⁶ *Ibid.*

⁷ *Ibidem.*, 4.

⁸ *Ibid.*

upravljanja u društvima za osiguranje: funkcija upravljanja rizikom i funkcija usklađenosti poslovanja. Imajući u vidu da su one viši nivo odbrane u odnosu na internu kontrolu, njihova ovlašćenja i nadležnosti moraju biti jasno određene. Međutim, čini se da to nije precizno definisano Odlukom Narodne banke, tako da se može protumačiti da funkcija usklađenosti poslovanja predstavlja deo interne kontrole. Neki autori funkciju kontrole zakonitosti poslovanja definišu kao deo sistema internih kontrola,⁹ dok se u nekim nacionalnim propisima ona definiše kao deo sistema upravljanja.¹⁰ Međutim, ona jeste i jedno i drugo. Imajući u vidu da su tri linije odbrane namenjene rukovodstvu i se vrše u okviru same organizacije od strane lica zaposlenih u njoj, one svakako predstavljaju deo sistema internih kontrola, ali je neophodno napraviti razliku između sistema internih kontrola i internih kontrola. Međutim, funkcija kontrole zakonitosti poslovanja je i deo sistema upravljanja, jer se uspostavlja od strane rukovodstva i od značaja je za donošenje odluka radi realizacije ciljeva i zadataka društva za osiguranje.

Uredbom broj 35 iz 2015. godine dopunjena je Direktiva broj 138/2009 godine (Direktiva o solventnosti II).¹¹ Članom 268. navedene Uredbe definisani su elementi sistema upravljanja kao i neki opšti zahtevi u vezi sa navedenim sistemom. U skladu sa tom uredbom, društva za osiguranje i reosiguranje su u obavezi da uspostave funkcije i linije izveštavanja u organizacionoj strukturi na način koji obezbeđuje nezavisnost i objektivnost u radu svake funkcije. Međutim, to ne znači odustvo međusobne saradnje nosilaca određenih funkcija u organizaciji, s tim što je potrebno voditi računa o sprečavanju sukoba interesa. Izveštaji nosilaca određenih funkcija kao dela sistema upravljanja namenjeni su administraciji, upravi i nadzornom telu društva za osiguranje ili reosiguranje.

Međutim, za razliku od funkcije usklađenosti poslovanja koja nacionalnim propisima nije prepoznata kao samostalna funkcija, interna revizija je definisana kako Zakonom o osiguranju¹², tako i Odlukom o sistemu upravljanja u društvima za osiguranje/reosiguranje kao samostalna funkcija sistema upravljanja.

2. Pojam i značaj funkcije usklađenosti poslovanja u društvima za osiguranje

Kada se govori o usklađenosti poslovanja misli se na sposobnost organizacije da deluje u skladu sa postavljenim pravilima ili zahtevima. Zbog toga je neophodno uskladiti

⁹ P. Hauser, "Rastući značaj funkcije zakonitosti poslovanja na primeru austrijske ekonomije osiguranja", *Evropska revija za pravo osiguranja*, 2014/ 2, 8, dostupno na: www.erevija.org/pdf/articles/ser/peterHauser2-2014.pdf 1.07.2016.

¹⁰ Zakono o osiguranju Republike Hrvatske, *Narodne novine R Hrvatske*, broj 30/2015.

¹¹ Commission Delegated Regulation (EU) 2015/35 of 10 october 2014 supplementing Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II) Text with EEA relevance, *OJ* 12/2015, dostupno na: www.eur/lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_2015.012.01.0001.01.ENG 1.07.2016.

¹² Zakon o osiguranju, *Službeni glasnik RS*, broj 139/2014.

njeno poslovanje kako sa eksternim pravilima ili zahtevima, tako i sa sistemom internih kontrola odnosno sa internim pravilima i procedurama. To ukazuje na potrebu da se funkcija zakonitosti poslovanja izdvoji kao samostalna i nezavisna u okviru određene organizacije. Kontrola usklađenosti poslovanja je poseban postupak ili proces koji se uspostavlja kako bi se osigurala usaglašenost poslovanja sa propisima i pravilima. Cena rizika neusklađenosti sa propisima i reputacionog rizika može da dovede i do prestanka poslovanja društva, tako da je neuspostavljanje funkcije usklađenosti poslovanja veliki rizik za društvo. Stoga bi takva funkcija u društvima za osiguranje trebalo da doprinese stabilnosti poslovanja društva, kao i da obezbedi blagovremenost u preduzimanju aktivnosti koje se tiču usklađenosti poslovanja sa zakonom i pozitivnim propisima.

Na primer, industrija osiguranja Austrije pod pojmom zakonitost poslovanja pretežno podrazumeva sprečavanje zloupotreba insajderskih informacija koje nisu dostupne javnosti, a koje se odnose na investicije, odnosno formiranje cena, kao i otkrivanje povreda relevantnih propisa i sankcionisanje istih. Prema Direktivi o solventnosti II funkcija kontrole zakonitosti poslovanja definiše se kao deo funkcije upravljanja i kao jedna od ključnih funkcija u kompaniji. Ona se definiše kao nadzor nad zakonitošću poslovanja.¹³ Međutim, ni jednim aktom, ali ni drugim dokumentom se ne navodi način organizovanja funkcije kontrole zakonitosti. Kao što i sam Peter Hauser navodi u svom radu ona može da bude organizovana na različite načine, odnosno ne mora da bude organizovana kao samostalna organizaciona jedinica u okviru određenog društva za osiguranje.¹⁴ Efikasan sistem funkcije upravljanja se smatra nezaobilaznim i uključuje nekoliko funkcija: funkciju upravljanja rizikom, funkciju zakonitosti poslovanja, funkciju interne revizije i aktuarsku funkciju.¹⁵

Funkcija zakonitosti poslovanja nije interna kontrola u smislu finansijskog upravljanja i kontrole koji se uspostavlja u određenoj instituciji, već je deo sistema internih kontrola, tzv. druga linija odbrane. Ona treba da identifikuje i oceni rizike zakonitosti poslovanja, pod kojima se podrazumevaju, odnosno koji nastaju usled nepridržavanja pravnih propisa. Ona se definiše kao deo sistema interne kontrole i predstavlja na taj način deo funkcije upravljanja rizikom u širem smislu,¹⁶ mada ona predstavlja samostalnu funkciju. Funkcija zakonitosti kako to navodi Hauser u svom radu treba da obuhvati i sprečavanje zloupotrebe insajderskih informacija, tržišne manipulacije, ali se navode i posebne oblasti zakonitosti poslovanja, kao što je zaštita radnika, zaštita podataka, odnosno antimonopolsko pravo. On takođe ističe u svom radu potrebu formiranja funkcije zakonitosti kao samostalne funkcije. Stoga ukoliko to veličina i struktura kompanije nalaže, odbor direktora treba da uspostavi posebnu organizacionu jedinicu koja će biti zadužena za zakonitost poslovanja i koja će biti za svoj rad odgovorna odboru

¹³ P. Hauser, 9.

¹⁴ *Ibidem*, 8.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ *Ibid.*

direktora, a koji će odrediti aktivnosti tog organa.¹⁷ Uloga funkcije zakonitosti jeste i sprečavanja finansiranja terorizma, putem provere prijavljivanja sumnjivih pojava, kao i provera čuvanja podataka.

Kao druga linija odbrane funkcija usklađenosti poslovanja bi trebalo da vrši nadzor nad specifičnim rizicima neusklađenosti sa zakonom i pozitivnim propisima. Tako se u stavu Instituta internih revizora, navodi da se u manjim ili manje složenim organizacijama funkcija kontrole usklađenosti poslovanja uspostavlja kao samostalna organizaciona jedinica i to za vršenje nadzora nad usklađenošću poslovanja koje se tiče: bezbednosti i zdravlja na radu, lanca nabavki, očuvanja životne sredine, nadzora nad upravljanja kvalitetom.¹⁸ Imajući u vidu da ona vrši nadzor nad prvom linijom odbrane . internom kontrolom, ona bi u odnosu na nju trebala da bude funkcionalno nezavisna. Funkcija kontrole usklađenosti poslovanja može da predstavlja:¹⁹

- podršku politikama rukovodstva u definisanju nadležnosti, odgovornosti i uspostavljanju ciljeva;
- obezbeđivanje okvira za upravljanje rizikom;
- identifikovanje poznatih, kao i pitanja rizika koji se tek mogu pojaviti;
- identifikovanje pomeranja koja ukazuju na promenu organizacionih sklonosti ka riziku;
- obezbeđivanje uputstava i treninga u vezi sa procedurom upravljanja rizikom;
- podršku i nadzor efektivnosti procesa upravljanja rizikom koga uspostavlja operativno rukovodstvo;
- pomoć operativnom rukovodstvu u razvoju procesa i kontrola za upravljanje rizikom;
- upozoravanje operativnog rukovodstva na pitanja rizika koja se tek pojavljuju, kao i na promenu regulative i na scenarija budućih rizika sa tim u vezi i
- nadzor nad adekvatnošću i efektivnošću internih kontrola, tačnošću i kompletnošću izveštaja, usklađenosti za zakonima i pozitivnim propisima, kao i nad blagovremenim preduzimanjem aktivnosti za ispravljanje nepravilnosti.

Za razliku od Direktive o solventnosti II, Delegirana uredba iz 2015. godine funkciju usklađenosti poslovanja definiše kao posebnu funkciju sistema upravljanja. U skladu sa članom 270. navedene Uredbe, funkcija usklađenosti treba da uspostavi politike usklađenosti poslovanja i da donese plan kontrole usklađenosti poslovanja. U okviru navedenih politika, trebalo bi da budu definisane nadležnosti i obaveze funkcije usklađenosti u pogledu izveštavanja. Plan kontrole usklađenosti poslovanja treba da bude

¹⁷ *Ibidem*, 10.

¹⁸ Tri linije odbrane za efektivan proces upravljanja rizikom i sistem interne kontrole - stanovište Instituta internih revizora, 4.

¹⁹ *Ibidem*, 5.

zasnovan na analizi rizika od neusklađenosti. Njime bi trebalo da bude predviđena i aktivnost ocene adekvatnosti mera koje su usvojene u cilju prevencije neusklađenosti poslovanja.

3. Značaj i uloga interne revizije u društvima za osiguranje

Međunarodnim standardima za profesionalnu praksu interne revizije, u delu "standardi karakteristika" utvrđeno je da svrha, ovlašćenja i odgovornosti interne revizije koji se definišu poveljom na nivou organizacije, moraju da budu u skladu sa definicijom interne revizije, etičkim kodeksom i standardima.²⁰ Prema nekim autorima svrha uspostavljanja i delovanja interne revizije u preduzećima jeste zaštita resursa preduzeća od nelojalnog ponašanja zaposlenih, nelojalnog ponašanja podugovarača koji koriste ime i tehnologiju firme, zaštitu akcionara od ponašanja menadžera na nižim nivoima rukovođenja, kao i da osigura da službeni izveštaji o performansama i obračunu poreza budu bez grešaka kako bi se izbegla primena sankcija.²¹

Interna revizija treba da:

- doda vrednost organizaciji (poveća profit) putem obezbeđivanja relevantnog uveravanja i da doprinese efektivnosti i efikasnosti korporativnog upravljanja rizikom i kontrolnih procesa;

- pruži usluge uveravanja putem objektivnog ispitivanja dokaza u cilju obezbeđenja nezavisne ocene korporativnog upravljanja, upravljanja rizikom i kontrolnih procesa za potrebe organizacije;

- vrednuje da li su u organizaciji uspostavljene odgovarajuće (adekvatne) kontrole, u smislu da li je rukovodstvo uspostavilo i organizovalo kontrole na način koji obezbeđuje razumno uveravanje da se rizicima organizacije upravlja efektivno i da će se dostići ciljevi organizacije na efektivan i efikasan način.

Imajući u vidu navedeno, može se reći da je osnovna uloga i cilj interne revizije koja se uspostavlja u društvima za osiguranje da unapredi poslovanje i doda vrednost društvu, kao i da mu pomogne u realizaciji postavljenih ciljeva i da na osnovu objektivnog pregleda dokaza pruži razumno uveravanje pre svega upravi društva, a šire i drugim zainteresovanim stranama o adekvatnosti, efikasnosti i efektivnosti sistema internih kontrola, upravljanja rizicima i korporativnog upravljanja.

Interna revizija se u društvima za osiguranje razvila iz stručne kontrole. Ona je imala zadatak da utvrdi da li se poslovi iz delatnosti osiguranja obavljaju u skladu sa

²⁰ The Institute of Internal Auditors, *International Standards For The Professional Practice of Internal Auditing (Standards)*, 2012. Dostupno na <https://na.theiia.org/standards-guidance/Public%20Documents/IPPF%202013%20English.pdf> 1.07.2016.

²¹ B. Tušek, S. Sever, "Uloga interne revizije u povećanju kvaliteta poslovanja preduzeća u Republici Hrvatskoj-empirijsko istraživanje", *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb*, 2007., 279.

zakonom, uslovima osiguranja, tarifama premija, pravilima struke, tj. da li se poštuju interni akti i procedure prilikom zaključivanja ugovora o osiguranju, rešavanja određenih zahteva i evidentiranja poslovnih promena u vezi sa ugovorima o osiguranju. Za razliku od funkcije usklađenosti poslovanja, interna revizija u nacionalnim propisima o osiguranju prepoznata kao samostalna funkcija sistema upravljanja.

4. Sistem upravljanja u osiguravajućem društvu prema nacionalnim propisima

U cilju unapređenja upravljanja rizicima i investicijama, na nivou Evropske unije je 2009. godine doneta Direktiva solventnosti II, a čija je primena odložena za 1. januar 2016. godine. Ona se zasniva na tri stuba koji čine kvantitativni zahtevi, kvalitativni zahtevi i transparentnost. Kvantitativni zahtevi podrazumevaju harmonizaciju standarda za procenu sredstava i obaveza na tržišnim osnovama.²²

Pod kvalitativnim zahtevima podrazumevaju se zahtevi koji se tiču podobnosti lica koja upravljaju društvom ili koja obavljaju ključne funkcije u društvu, sopstvene procene rizika i solventnosti, kao i načina vršenja supervizije pri čemu se insistira na poštovanju načela proporcionalnosti, odnosno na ispunjavanju navedenih zahteva u skladu sa prirodom, obimom i složenosti poslova koji se obavljaju u društvu u skladu sa veličinom i organizacionom strukturom društva, kao i obimom aktivnosti i vrstama osiguranja koje društvo obavlja. Osim toga pod kvalitativnim zahtevima se podrazumeva i obaveza uspostavljanja ključnih funkcija u društvu koje obuhvataju upravljanje rizicima, sistem internih kontrola, usklađenost poslovanja, internu reviziju i aktuarsku funkciju. Pod transparentnošću se podrazumeva obaveza dostavljanja značajnih informacija supervizoru, kao i javno objavljivanje propisanih informacija.

Prema Strategiji solventnosti II Narodne banke Srbije, imajući u vidu da je Narodna banka regulator i supervizor i sektora osiguranja navodi se da je do sada ostvareno značajno približavanje sektora osiguranja u Republici Srbiji sektoru osiguranja u Evropskoj uniji, što se ogleda u pravilima kojima se uređuje obavljanje delatnosti osiguranja. Tako je na predlog Narodne banke, Narodna skupština Republike Srbije 18. decembra 2014. godine usvojila novi Zakon o osiguranju kojim je izvršeno usklađivanje nacionalnih propisa sa okvirom Solventnost jedan uz implementaciju određenih zahteva Solventnosti dva. Iako se navodi da su u velikoj meri ostvareni kvalitativni zahtevi drugog stuba Direktive Solventnosti dva, čini se da je neophodno dodatno usaglašavanje nacionalnog zakonodavstva sa pravnim tekovinama Evropske unije.

Sistem upravljanja u društvima za osiguranje, definisan je glavom VI Zakona o osiguranju Republike Srbije. Navedenim aktom predviđene su sledeće funkcije siste-

²² Strategija za implementaciju Solventnosti II u Republici Srbiji, Narodna banka Srbije, 2016. 3, dostupno na: www.nbs.rs/export/sites/default/internet/latinica/60/60_5/strategija_solventnost_11.pdf 1.07.2016.

ma upravljanja:²³ upravljanja rizikom; sistem internih kontrola; internu reviziju i aktuarstvo.

Funkcija usklađenosti poslovanja u društvima za osiguranje prema nacionalnom zakonodavstvu

Obaveza uspostavljanja kontrole usklađenosti poslovanja u društvima za osiguranje koja svoju delatnost obavljaju u Republici Srbiji utvrđena je Zakonom o osiguranju iz 2014. godine. Takvo rešenje predstavlja novinu s obzirom na to da prethodni Zakon o osiguranju nije propisivao obavezu njenog uspostavljanja. Naime, Odlukom o sistemu internih kontrola i upravljanju rizicima u poslovanju društva za osiguranje²⁴, koja je doneta na osnovu prethodnog Zakona, propisivala se dužnost provere usklađenosti poslovanja društva, donetih odluka i drugih akata sa propisima. Međutim, provera usklađenosti u smislu navedenog podzakonskog akta definisana je kao deo sistema internih kontrola, odnosno pripadala je internoj kontroli koju sprovodi operativno rukovodstvo (tzv. "prva linija odbrane"). Na taj način ni zakonodavac kao ni regulatorno telo (Narodna banka Srbije) nisu uvideli značaj i potrebu da se obezbedi uverenje kako je "prva linija odbrane" (interna kontrola) adekvatno implementirana i funkcionalna, već su se oslonili isključivo na aktivnosti interne revizije, što obično nije dovoljno imajući u vidu dinamičnost poslovnog okruženja u kom delaju društva za osiguranje, kao i potrebu za brzim prilagođavanjem na promene tržišnih uslova.

Članom 151. Zakona o osiguranju definiše se sistem internih kontrola. Navedenim članom je propisano da je kontrola usklađenosti poslovanja deo celovitog sistema internih kontrola. Takođe, istim članom zakona posebno se utvrđuje kontrola usklađenosti poslovanja koja uključuje obaveštavanje uprave o poslovanju društva u skladu s propisima, kao i procenu mogućeg uticaja promene propisa na poslovanje društva i identifikaciju i procenu rizika usklađenosti poslovanja. Međutim, na takav način stvara se konfuzija. Kontrola usklađenosti poslovanja nije definisana kao samostalna funkcija sistema upravljanja, već može pomisliti da je ona deo internih kontrola kao "prve linije odbrane".

Funkcije sistema upravljanja su na isti način kao i Zakonom o osiguranju definisane Odlukom o sistemu upravljanja u društvu za osiguranje/reosiguranje. Prema navedenom aktu, to su sledeće funkcije:²⁵ upravljanja rizicima; sistem internih kontrola; interna revizija i aktuarstvo.

Kao što se može zaključiti, funkcija usklađenosti poslovanja nije predviđena kao samostalna funkcija sistema upravljanja u društvima za osiguranje ni Zakonom o osiguranju, ali ni Odlukom o sistemu upravljanju u društvima za osiguranje/reosiguranje. Takvo rešenje je posledica usklađivanja nacionalnih propisa iz oblasti osiguranja

²³ Član 147. stav 1. Zakona o osiguranju Republike Srbije.

²⁴ Odluka o sistemu internih kontrola i upravljanju rizicima u poslovanju društva za osiguranje (*Službeni glasnik RS*, broj 12/2007).

²⁵ Tačka 2. Odluke o sistemu upravljanja u društvima za osiguranje/reosiguranje.

sa Direktivom o solventnosti kojom je navedena funkcija predviđena kao deo sistema internih kontrola.²⁶ Međutim, takvo rešenje je prevaziđeno, s obzirom na to da se u skladu sa Delegiranom uredbom Komisije iz 2015. godine funkcija usklađenosti poslovanja smatra samostalnom funkcijom u okviru sistema upravljanja u društvima za osiguranje.²⁷ Za razliku od zakonodavstva Srbije, Zakon o osiguranju Hrvatske sadrži rešenje koje je u potpunosti usaglašeno sa odredbama navedene Uredbe EZ.

Odlukom o sistemu upravljanja u društvima za osiguranje/reosiguranje predviđeno je da sistem internih kontrola (u koje se ubraja i usklađenost poslovanja) obuhvata najmanje upravljačke, računovodstvene, administrativne i druge procedure, postupke i radnje koje se preduzimaju u cilju sprečavanja prekomerne izloženosti društva rizicima, kao i nezakonitosti i nepravilnosti u poslovanju društva, okvir unutrašnje kontrole, primerenu strukturu izveštavanja na svim nivoima društva, kao i praćenje i kontrolu usklađenosti poslovanja društva.²⁸ Međutim, iz same Odluke kojom je detaljnije definisana uloga interne kontrole, vidi se da ona nije definisana kao posebna organizaciona jedinica, već kao niz aktivnosti koje je neophodno uspostaviti i kontinuirano preduzimati na nivou organizacije. U skladu sa tačkom 24. Odluke sistem internih kontrola obuhvata kontrolu aktivnosti poslovanja društva, a naročito:

- 1) praćenje usklađenosti poslovanja društva sa usvojenim strategijama, aktima poslovne politike i drugim aktima;
- 2) procenu ostvarenih poslovnih rezultata u odnosu na planove, kao i analizu poslovnih rezultata po vrstama osiguranja;
- 3) kontrolu novčanih tokova, poslovnih dokumenata i podataka o poslovnim promenama;
- 4) kontrolu postupaka preuzimanja rizika i zaključivanja ugovora o osiguranju;
- 5) kontrolu postupka rešavanja šteta i odlučivanja po prigovorima upućenim društvu;
- 6) preduzimanje mera za sprečavanje pranja novca;
- 7) otkrivanje i sprečavanje prevara u osiguranju;
- 8) praćenje naplate potraživanja, a posebno potraživanja po osnovu hartija od vrednosti, kao i praćenje boniteta pravnih lica u portfelju društva;
- 9) kontrolu upravljanja imovinom i obavezama;
- 10) redovnu proveru zastupničke i posredničke mreže;
- 11) preispitivanje adekvatnosti opštih akata i akata poslovne politike društva;

²⁶ Član 46. Direktive o solventnosti II.

²⁷ Član 270. Delegirane uredbe.

²⁸ Tačka 23. Odluke o sistemu upravljanja u društvima za osiguranje/reosiguranje.

12) kontrolu sistema odlučivanja o pojedinim pitanjima i prenošenja ovlašćenja za to odlučivanje, sprovođenja odluka, sprovođenja pravila o nespojivosti određenih poslova, sprečavanja sukoba interesa i sukoba delokruga organizacionih jedinica društva;

13) kontrolu pouzdanosti informacionog sistema i zaštitu pristupa podacima koji se nalaze u informacionom sistemu.

Za sprovođenje sistema internih kontrola odgovorni su svi zaposleni u društvu. Oni su dužni da se prilikom obavljanja svojih zadataka pridržavaju utvrđenih procedura, postupaka i radnji, kao i uspostavljenih etičkih i profesionalnih standarda obavljanja delatnosti osiguranja. Zaposleni je, međutim, dužan da sve nepravilnosti koje uoči u organizaciji i sistemu internih kontrola blagovremeno prijavi članovima uprave društva i rukovodiocima radi njihovog otklanjanja.²⁹ Međutim, čini se da je kontrola usklađenosti poslovanja prepoznata kao deo interne kontrole. U skladu sa tačkom 27. pod njom se podrazumeva kontrola i izveštavanje o poslovanju društva u skladu sa propisima, procena mogućeg uticaja promenom u pravnom okruženju na poslovanje društva i identifikovanje i procena pravnog rizika. Međutim, u delu u kojem se navodi da su zaposleni koji obavljaju poslove kontrole usklađenosti poslovanja društva u obavezi da poznaju i prate izmene u propisima i internim aktima društva, da društvo uspostavlja odgovarajuće procedure na nivou svih organizacionih jedinica koje omogućavaju kontinuirano praćenje i merenje pravnog rizika, a koje su usklađene sa propisima i internim aktima društva, kao i sa pravilima struke, dobrim poslovnim običajima i poslovnom etikom društva upućuje da bi kontrola usklađenosti poslovanja trebala da bude izdvojena kao posebna funkcija na nivou osiguravajućeg društva.

Funkcija interne revizije društvima za osiguranje prema nacionalnom zakonodavstvu

Za razliku od funkcije usklađenosti poslovanja, funkcija interne revizije je u nacionalnom zakonodavstvu definisana kao samostalna funkcija sistema upravljanja u društvima za osiguranje. U skladu sa Zakonom društvo za osiguranje je u obavezi da organizuje internu reviziju, koja je samostalna u obavljanju svojih poslova, što podrazumeva kako organizacionu, tako i funkcionalnu samostalnost. Za razliku od funkcije usklađenosti poslovanja koja ne mora da funkcioniše kao samostalna organizaciona jedinica, društvo za osiguranje je na osnovu Zakona u obavezi da svojim statutom internu reviziju uspostavi kao poseban organizacioni deo. S obzirom da je samostalna i nezavisna u svome radu, interna revizija kao takva odgovara najvišem organu društva za osiguranje-nadzornom odboru. Kako bi se obezbedio adekvatan nivo funkcionalne samostalnosti, Zakonom je predviđeno da organi društva za osiguranje i zaposleni u

²⁹ Tačka 26. Odluke o sistemu upravljanja u društvu za osiguranje/reosiguranje.

tom društvu ne smeju da sprečavaju, ograničavaju ili otežavaju izveštavanje o nalazima i procenama interne revizije.³⁰

Interna revizija bi u skladu sa odredbama Zakona, trebalo da sprovodi sledeće aktivnosti društva za osiguranje:³¹

- 1) da kontinuirano prati, proverava i unapređuje sistem rada u društvu;
- 2) da ocenjuje sistem upravljanja rizicima kojima je društvo izloženo ili se može očekivati da će biti izloženo;
- 3) da ocenjuje adekvatnost i pouzdanost uspostavljenog sistema internih kontrola u društvu;
- 4) da daje odgovarajuće preporuke za otklanjanje uočenih nepravilnosti i nedostataka i za unapređenje primenjenih postupaka i sistema rada društva;

Osim navedenog interna revizija treba i da proceni:³²

- 1) adekvatnost i primenu propisanih procedura i procesa upravljanja rizicima;
- 2) računovodstvene postupke i organizaciju obavljanja računovodstvenih poslova;
- 3) pouzdanost i ažurnost finansijskih i upravljačkih informacija.

Zakon prilično detaljno uređuje funkciju interne revizije, imajući u vidu da propisuje i broj internih revizora, plan rada i način izveštavanja i postupanja internih revizora.

Interna revizija bi trebalo da bude treći nivo sistema interne kontrole na nivou osiguravajućeg društva. Isto je propisano i tačkom 29. Odluke o sistemu upravljanja u društvima za osiguranje/reosiguranje kojom je definisano da je interna revizija u obavezi da pored tekućih provera, vrši i povremene detaljne provere upravljanja rizicima, sistemom internih kontrola i aktuarskom funkcijom.

5. Primer hrvatskog zakonodavstva

Hrvatski sabor je 2015. godine doneo novi Zakon o osiguranju koji je u potpunosti usklađen za Direktivom o solventnosti II, Omnibus II Direktivom i Delegiranom uredbom Komisije iz 2015 godine. Navedenim Zakonom se u članu 93. definišu ključne funkcije, prema kojem je, u okviru sistema upravljanja društvo za osiguranje dužno da uzimajući u obzir prirodu, obim i složenost svog poslovanja uspostavi ključne funkcije kao što su: funkcija upravljanja rizicima; funkcija praćenja uklađenosti; funkcija interne revizije i aktuarska funkcija.

Istim članom zakona je propisano da je društvo za osiguranje dužno da imenuje nosioce navedenih ključnih funkcija, s tim da u skladu sa prirodom, opsegom i slože-

³⁰ Član 154. Zakona o osiguranju.

³¹ Član 155. Zakona o osiguranju.

³² *Ibid.*

nosti poslovanja može imenovati jednu osobu za obavljanje više ključnih funkcija, vodeći računa da to ne dovede do sukoba interesa.

Društvo za osiguranje je u obavezi da posluje tako da je sposobno da blagovremeno ispuni dospjele obaveze (načelo likvidnosti), te da je na taj način trajno sposobno da ispunjava sve svoje obaveze. Takva odredba je uneta u član 91. stav 2. Zakona o osiguranju. Tim se propisuje i opšta obaveza poštovanja pravila za upravljanje rizicima propisanim Zakonom o osiguranju i podzakonskim aktima, kao i drugim propisima koji uređuju poslovanje društva za osiguranje.³³ Društvo za osiguranje je u obavezi da uspostavi adekvatan sistem upravljanja. Zakonom o osiguranju Hrvatske su određene bitni elementi sistema upravljanja, pravila za njegovo uspostavljanje, način njegovog prilagođavanja i kontrole. Društvo za osiguranje dužno je da uspostavi i sprovodi adekvatan i pouzdan sistem upravljanja uzimajući u obzir prirodu, obim i složenost poslova za osiguranje koji obezbeđuje upravljanje poslovima sa pažnjom dobrog stručnjaka, a koji obuhvata.³⁴

1) odgovarajuću preglednu organizacijsku strukturu sa jasno definisanim, preglednim i doslednim linijama ovlašćenja i odgovornosti koje su uspostavljene na način kojim se izbegava sukob interesa;

2) adekvatan sistem kojim se obezbeđuje prenos informacija;

3) strategije, pisana pravila, postupke i procedure za upravljanje rizicima;

4) razumne mere kako bi obezbedilo kontinuirano i redovno obavljanje delatnosti društva za osiguranje, uključujući i stvaranje planova za slučaj nepredviđenih okolnosti.

Međutim, imajući u vidu odredbu prema kojoj je društvo za osiguranje u obavezi da imenuje nosioce ključnih funkcija, s tim što u skladu sa prirodom, obimom i složenošću poslovanja može da imenuje jednu osobu za vršenje više funkcija, vodeći računa da ne dođe do sukoba interesa, može se zaključiti da prema odredbama hrvatskog Zakona o osiguranju nije neophodno uspostavljanje zasebne organizacione jedinice za vršenje određenih funkcija sistema upravljanja. Međutim, interna revizija svakako mora da bude organizovana u okviru samostalne organizacione jedinice na nivou konkretnog društva za osiguranje. U odnosu na druge vrste internih kontrola, ona je *ex post* kontrola, koja daje nalaze i mišljenje o adekvatnosti drugih elemenata sistema upravljanja na nivou organizacije.

6. Zaključak

Iako je nacionalna regulativa u Srbiji u oblasti osiguranja u velikoj meri usklađena sa Direktivom o solventnosti II, a naročito sa njenim kvalitativnim zahtevima, koji se tiču i uspostavljanja sistema upravljanja u društvima za osiguranje, može se reći da je u

³³ D. Jurić, "Sustav upravljanja u društvima za osiguranje prema Zakonu o osiguranju iz 2015. godine u Republici Hrvatskoj", *Evropska revija za pravo osiguranja*, 2015/ 2 55.

³⁴ *Ibid.*

cilju unapređenja efikasnosti takvog sistema potrebno dodatno usaglašavanje nacionalnog zakonodavstva sa pravnim tekovinama Evropske unije. U Republici Srbiji je sistem upravljanja u društvima za osiguranje definisan Zakonom o osiguranju i Odlukom o sistemu upravljanja u društvima za osiguranje/reosiguranje. Međutim, ni jedan od navedenih akata ne definiše funkciju usklađenosti poslovanja kao samostalnu funkciju sistema upravljanja. U oba akta, ona je definisana kao deo sistema internih kontrola. Kako su u okviru tog sistema definisane i interne kontrole, stiče se pogrešan utisak da funkcija usklađenosti poslovanja predstavlja internu kontrolu za čije su sprovođenje u skladu sa članom 26. Odluke odgovorni svi zaposleni u društvu za osiguranje/reosiguranje.

Iako je Zakonom o osiguranju Republike Hrvatske funkcija usklađenosti poslovanja prepoznata kao samostalna funkcija sistema upravljanja, ona je definisana u okviru člana 97. kojim je definisana i interna kontrola koja podrazumeva administrativne i računovodstvene postupke, okvir interne kontrole, primerene sisteme izveštavanja na svim nivoima društva za osiguranje, kao i funkciju praćenja usklađenosti. Istim članom tačka (2) definisana je funkcija praćenja usklađenosti koja uključuje savetovanje i izveštavanje uprave i nadzornog odbora o usklađenosti društva za osiguranje sa Zakonom i drugim propisima kojima se uređuje poslovanje društva za osiguranje, procenu delovanja propusta na poslovanje društva za osiguranje i utvrđivanje i procenu rizika usklađenosti. Za aktivnosti funkcije usklađenosti poslovanja odgovorni su isključivo nosioci te funkcije u skladu sa Zakonom o osiguranju, dok su za interne kontrole odgovorni svi zaposleni. Osim toga, ona zajedno sa funkcijom upravljanja rizicima predstavlja tzv. "drugu liniju odbrane" u odnosu na interne kontrole. Zbog toga bi njeni nosioci trebalo da budu nezavisni u odnosu na nosioce internih kontrola i interne revizije. Stoga bi Zakonom o osiguranju Republike Srbije trebalo predvideti funkciju usklađenosti poslovanja kao samostalnu funkciju sistema upravljanja. Istim propisom bi trebalo i odrediti nosioce navedene funkcije. Takav pristup bi bio u skladu i sa rešenjem koje sadrži Delegirana Uredba Komisije broj 35 iz 2015. godine, a kojom je unapređen sistem upravljanja u društvima za osiguranje zemalja članica Evropske unije.

* * *

THE INTERNAL AUDIT AND COMPLIANCE FUNCTION IN INSURANCE/REINSURANCE

Summary

In order to improve the effectiveness of the risk management and internal control system in insurance companies it is necessary to establish a so-called. model "three lines of defense". The first line is internal control, which is established by means of written policies and procedures. The second line of defense are the functions that are part of the management and internal control system, but they are not internal control, while the third line of defense is internal audit. The third line of defense is the ex post

control in relation to internal control and functions that are part of the management system.

National regulations in the field of insurance in the previous period has been largely harmonized with the EU acquis. However, when it comes to defining the system of governance of the insurance companies it is necessary to further harmonization. As an example, one can cite the Law on Insurance of the Republic of Croatia, which clearly defines the four functions of management systems in insurance companies. These are: risk management function, compliance function, internal audit function and the actuarial function. The management system of the insurance companies, for the first time in the Republic of Serbia has been regulated in detail by the Insurance Act of 2014. In addition to the Act is regulated by the Decision on the system of governance in insurance / reinsurance, and which was also not defined compliance function as an independent function of the above system. Mentioned bylaw it is defined within the function of internal control systems ie. as its integral part, which is the author's opinion the wrong approach.

In order to better understand and improve the system of governance, and in particular the compliance function, it is necessary in the coming period alter the legal requirements in the field of insurance. As the Strategy for the Implementation of Solvency II in the Republic of Serbia from 2016, the National Bank provided that if in the future to perform further harmonization of regulations in the field of security with the European Union, the authors seek in this paper to give their recommendations for improving national legislation.

Keywords: *internal audit, management system, compliance function, the three lines of defense, insurance.*